

A Nation of Empire: The Ottoman Legacy of Turkish Modernity, Berkeley 2002, s. 199-202, 224-225; Özcan Tatar, "1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Trabzon ve Çevresinin Yeri ve Önemi", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri* (haz. Mithat Kerim Arslan v.dğr.), Trabzon 2002, I, 201-235; Mehmet Beşirli, "XIX. Yüzyılın Başlarında Karadeniz Bölgesi ve Ayan-Devlet Perspektifinden Trabzon Valisi Hazinedârzâde Süleyman Paşa", *a.e.*, I, 327-343; Rıza Karagöz, *Canıklı Ali Paşa*, Ankara 2003, s. 23; Ali Taşpınar, *Rize Tarihi*, Rize 2004, s. 270, 400, 440-451, 487-488; Necmettin Aygün, *Onsekizinci Yüzyılda Trabzon'da Ticaret*, Trabzon 2005, s. 50; Muhammet Safi, *Rize Tahriri-İ Öşür Envanteri: 1850 Rize Sülaleleri*, İstanbul 2007, s. XXX-XXXI, 2, 5-8, 10, 12, 14, 17, 24, 29, 34, 149; İsmail Akbal, *Millî Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet*, Trabzon 2008, s. 85; M. Münir Aktepe, "Tuzcu Oğulları İsyanı", *TD*, III/5-6 (1951-52), s. 21-52; A. Bryer, "The Last Laz Rissings and the Downfall of the Pontic Derebeys, 1812-1840", *Bedi Kartlısa*, sy. 26, Paris 1969, s. 191-210.

MEHMET HACISALİHOĞLU

TUZLA

(bk. LARNAKA).

TUZLA

Bosna-Hersek'te tarihi bir şehir.

Ülkenin kuzeydoğusunda Majevica dağının eteklerinde kurulmuştur. Kapsamlı arkeolojik araştırmalar Tuzla'nın Neolitik dönemden itibaren bir yerleşim yeri olduğunu gösterir. Roma idaresi devrinden çok az bir iz kalmıştır. X. yüzyılın ortalarında Konstantinos Porphyrogenetos ve XII. yüzyılın ortalarında Pop Dukljanin bölgeyi Soli (Tuzla) diye zikreder. XII. yüzyılda Macarlar tarafından idare edilen Tuzla yöresini Ban (vali) Boriç, Bosna'ya dahil etti. 1253'ten itibaren Macarlar'ın Mačva banlığının bir parçası idi. 1284-1300 yılları arasında Soli dahil Usora bölgesinin doğu bölümü Macar vasalı olan Sırp Kralı Dragutin tarafından yönetildi. Ban II. Stjepan Kotromanić'in idaresi esnasında (1322-1353) Usora ve Soli de Bosna Devleti'nin bir parçası oldu. Burada Bogomiller denilen heretik Bosna kilisesi taraftarlarının erken dönemden itibaren bulunduğu kaynaklarda zikredilir. Onlardan kalma lahit benzeri, süslemeli pek çok mezar taşı bugüne ulaşmıştır. 1340'ta Macar Katolik kilisesi Bogomiller'e karşı bölgeye Fransisken rahipleri yolladı. Bosna ve Drina nehirleri arasındaki topraklarda on Fransisken manastırı inşa edildi. Bunların ikisi Soli'deydi. Manastırlar Osmanlı idaresinin ilk

yüzyılında fonksiyonlarını devam ettirdi ve vergi imtiyazı tanındı. Bölgede Tuzla adıyla anılan iki ayrı yerleşim yeri vardı. Bunlardan Donja Tuzla (Aşağı Tuzla) bugünkü Tuzla kasabasıdır; 10 km. uzaklıkta olan diğeri ise Gornja Tuzla (Yukarı Tuzla) adını taşıyordu. Donja Soli ahşap ve kerpiçten yapma bir istihkama sahipti. Burayı 1463'te Osmanlı tarihçisi Neşri Ağaçhisar diye zikreder. Bosna kralı Ağaçhisar'ı Osmanlılar'ın eline geçmesini önlemek için yakmıştır. Tarihî araştırmalarda uzun süre Tuzla'nın Osmanlılar tarafından 1512 yılında ele geçirildiği yazılmıştır. Ancak 872 (1467-68) tarihli *Tahrir Defteri*'ndeki kayıtlar (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 076) buranın 1474 Nisanından önce Osmanlı idaresine girdiğini gösterir.

884 (1479) tarihli bir mukâtaa defterinde (BA, MAD, nr. 176) Donja Tuzla'da yetmiş beş, Gornja Tuzla'da on beş hristiyan hânesi bulunduğu belirtilir. 1480'de bu iki Tuzla, Macar baskınlarına karşı daha iyi korunması için İzvornik (Zvornik) sancağına dahil edildi. 1479'da tuzlalarından 12.304 akçe sağlanmıştı. 1548 yılında iki tuzlanın geliri on kat artacak ve 129.856 akçeye ulaşacaktır. 1521'de Osmanlılar'ın Belgrad'ı fethinden sonra Doğu Slavonya ve 1526'da Osijek'te (Essek) hâkimiyet kurulunca Tuzla bölgesi sınır olmaktan çıktı ve hızlı biçimde gelişmeye başladı. 1533 tarihli *Tahrir Defteri*'nde bölgede İslâmlaşma'nın hızlandığına ve yayıldığına işaret edilir (BA, TD, nr. 173). Osmanlı kayıtlarında Memleha-i Zir (Aşağı Tuzla) diye geçen Donja Tuzla yedi müslüman, kırk altı hristiyan, Memleha-i Bâlâ (Yukarı Tuzla) diye geçen Gornja Tuzla 144 müslüman, on hristiyan hânesinden ibaretti. Müslümanlar tahrir defterlerindeki pek çok örnekte görüldüğü gibi mahallî halktan Bosna asıllılar, büyük bir ihtimalle de vaktiyle Katolikleştirilen gizli Bogomiller idi. 955 (1548) tarihli *Tahrir Defteri*'ne göre her iki yerleşim ilginç bir büyüme gösterdi. Aradan geçen on beş yıl içerisinde Donja Tuzla müslümanları yediden 283'e, hristiyanlar ise kırk altıdan 123 hâneye ulaşmıştı. Gornja Tuzla'nın 144 müslüman hânesi 422'ye çıkmış, hristiyan hânesi ondan on üçe yükselmışti. Böylece bu sonuncu kasaba % 99'u müslüman olan bir yerleşim yerine dönüşmüştü. Aynı yıllar arasında kasabanın tam merkezindeki Gornja Tuzla Franjevački Samostan Sv. Marije Manastırı bölgesinin tamamen müslümanlaşmasıyla kapanmıştı. 1541'de Kanûnî Sultan Süleyman'ın izniyle mahallî Katolik Knez Petar Soić, Gornja

ve Donja Tuzla arasındaki Gradovrh tepesine manastırı tekrar yaptırdı. 1683-1699 yıllarında süren uzun savaşlara kadar bu manastır varlığını devam ettirdi. XVI. yüzyılda Donja Tuzla, Gornja Tuzla'nın duraksadığı bir dönemde ilerleme gösterdi ve ana yerleşim merkezi haline geldi. 1533-1548 yılları arasında Donja Tuzla savunma duvarlarıyla güçlendirildi. 981'de (1573) burası bir kadılık merkezi oldu. 1548'de Osmanlı idaresi Tuzla'daki tuz yatakları için bir kanun çıkardı ve bu kanun Osmanlı hâkimiyetinin sonuna kadar yürürlükte kaldı. Buna göre her yıl buradan 400 ile 600 ton tuz elde edilmiştir.

Hamza Bâlî'nin müridlerince yürütülen heretik Hamzaviyye tarikatı faaliyetleri dışında Tuzla bölgesinde tarikat hareketlerine dair çok az şey bilinmektedir. Hamza Bâlî özellikle Tuzla ve civarında faal olup bâtınî fikirlerini yaymaya çalıştı. Daha sonra bir bakıma Hamzaviyye hareketi merkezi haline gelen Gornja Tuzla'da tutuklandı ve İstanbul'da idam edildi (1573). 990'da (1582) çıkan yeni bir Hamzavî isyanı bastırıldı, isyancılardan birkaçı Gornja Tuzla'da idam edildi. Hareket gizli de olsa XVIII. yüzyıla kadar bölgede varlığını sürdürdü. Tuzla, 1555'ten kısa bir süre önce kurulan Üsküp'teki Halvetiyye / Sinâniyye Tekkesi'nin kurucusu olan Şeyh Velî Efendi'nin de memleketidir. Sinâniyye tarikatı Makedonya, Kosova, daha kuzeye Slavonya'ya ve Osmanlı Macaristanı'na Üsküp'ten yayıldı.

1572'den kısa bir süre önce Semendire sancak beyi olan Tur Ali Bey, Donja Tuzla'da bir cami, bir mektep, bir hamam, bir han, bir su sistemi, otuz sekiz dükkânı içeren bir vakıf kurdu ve bu vakfa 300.000 akçe tahsis etti. XVI. yüzyılın ikinci yarısında her iki yerleşim birimi büyümeye devam etti. 1600-1604 yıllarında kaleme alınan *İzvornik Livâsi Tahriri*'nde (BA, TD, nr. 743) Donja Tuzla'da 373 müslüman ve 133 hristiyan hânesinin bulunduğu belirtilir (tahminen 2500 kişi). Gornja Tuzla'nın ise neredeyse tamamı müslümandı, cami ve mescidleriyle birlikte on bir mahallesi bulunuyordu. Buradaki hristiyanlar bir mahalleye toplanmıştı. XVI. yüzyılın ilk yarısında pek çok Ortodoks hristiyan Eflak, Tuzla ve civarına yerleşti, bunlar giderek Sırplaştırıldı. Bölgede bilinen en eski Ortodoks kilisesi 1528'de zikredilen Teoçak Kalesi'nin yakınındaki Srednj / Rudine köyündeydi. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Ortodoks hristiyanlar bölgeyi dinî ve kültürel açıdan önemli kılan birkaç manastır yapmıştı (Papaća ilk defa 1547 yılında zik-

TUZLA

Tuzla'da 1209 (1794-95) yılında Hacı Hasan tarafından yenilen Merkez Camii (Çarşı Camii)

redildi; Tamna 1548 ve 1587 arasında, Ozren 1587 vb.). Bu yapıların mimarilerinde dikkate değer bir Osmanlı etkisi görülür.

1655'te Bosna Katolik papazı Marjan Maravić, Aşağı Tuzla'yı (Salina Inferior) 550 Türk, 250 hristiyan hânesi ve altı camisi bulunan bir yer olarak tasvir eder. Yukarı Tuzla ise (Salina Superior) 250 müslüman ve hristiyan hânesi olan, yine altı camisi bulunan bir yerdi. Aşağı Tuzla'daki Saint Peter Manastırı, Tuzla bölgesinin Katolikler'ine hizmet veriyordu; bunlar 700 kişilik bir nüfusu barındıran 160 hâneye sahipti. Tuzla'da 1660-1674 yıllarında Behram Bey Camii diye bilinen Eskicami yanına bir medrese inşa edildi. 1660 yılına ait Osmanlı medrese listesinde Tuzla'da herhangi bir medresenin varlığından söz edilmez. Ancak 1674'te Katolik papazı Olovçič, Aşağı Tuzla'da Behram Bey Medresesi'nden bahseder; burası II. Dünya Savaşı'na kadar faaliyet göstermiştir. Tuzla 1688'de Ludwig von Baden kumandasındaki Habsburg ordusunun işgaline uğradı. 1688 ve 1690'da iki Fransiskan manastırının rahipleri kuzeye kaçtı. Aşağı Tuzla'daki Saint Peter Manastırı 1690'da boşaltıldı. Kısa bir süre sonra tekrar inşa edildi, ancak 1697'de Prens Eugen'in ölümcül saldırısında kesin biçimde ortadan kaldırıldı. Aynı savaş esnasında ve 1699'daki Karlofça Antlaşması'nın ardından Slavonya ve Ma-

caristan'dan göç eden müslüman gruplar Tuzla'nın geniş alanlarına yerleşti.

XVIII. yüzyılda büyüyen güvensizlik ortamı ve 1699 yılından beri Habsburg sınırının emniyetsiz oluşu, devleti tuz yataklarından gelen parayla gelirleri karşılanan ayrı bir askerî bölge (kaptanlık) oluşturmaya sevketti. Aşağı Tuzla palankası taş duvarlarla sağlam bir kale olarak yeniden inşa edildi ve 1758'de inşaat tamamlandı. Tuzla kaptanlığı XIX. yüzyılın ortalarına kadar devam etti. Birkaç kaptana ve onların aile üyelerine ait güzel hatlarla süslenmiş mezar taşları Hâfız Hanumina Camii'nin haziresinde yer alır (Mujezinović, II, 149). 1833 tarihli bir raporda yirmi dört adet top mermisinin bulunduğu Tuzla Kalesi'nin iyi durumda olduğu bildirilmiştir. XVIII. yüzyılın ilk yıllarında Tuzla, Hacı Bacı Kadın adını taşıyan ve 1907'ye kadar faal olan ikinci bir medreseye kavuştu. Osmanlı dönemine ait camiler arasında Hacı Hasan Camii, Hâfız Hanumina Camii (Jalska Džamija) ve Sagrdžijan Camii XIX. yüzyılda restore edilen camilerdir.

1842'de Frano Jukić, Aşağı Tuzla'yı bir "müsellim paşa"nın, müftü ve kadının ikamet ettiği yer şeklinde tasvir eder. Burası 6000 kişilik nüfusu, on iki camisi, canlı ticareti ve el sanatlarıyla öne çıktı. Kasabanın sadece kırk Katolik ve Ortodoks hristiyan hânesi vardı, bu durumda müslümanların oranı % 96'nın üzerindeydi. Yukarı Tuzla'nın 150 müslüman hânesi ve üç camisi bulunmaktaydı. 1851-1852 sayımlarına göre Yukarı ve Aşağı nahiyeleriyle birlikte Tuzla 4020 müslüman ve 1123 hristiyan hânesine, toplamda 12.985 müslüman erkek ve 4336 hristiyan erkek nüfusa sahipti. Hâne sayısına göre yapılan hesaba göre nüfusun % 78'i, erkek nüfus sayısı üzerine yapılan hesaplamada nüfusun % 75'i müslüman çıkmaktaydı, çün-

kü hristiyan aileleri müslüman ailelerine göre daha kalabalıktı. 1855'te Tuzla bir yangın sonucu hemen hemen tamamen yandı. 1871 Eylülünde Tuzla'nın bütün pazar bölgesi yakıldı. Hâlâ ayakta kalan on tarihî camisi, geç Osmanlı dönemi ve Avusturya işgali zamanında yapılan yenileme çalışmalarının bir ürünüdür. Avusturyalılar'ın idaresi altında gerçekleştirilen yenileme çalışmaları, yeni idarenin Osmanlılar'dan farklı olduğunu göstermek için Kuzey Afrika mimarisi tarzında gerçekleştirildi. Geç dönem Osmanlı idaresi zamanında XX. yüzyılın ilk yarısına kadar Tuzla'da ayrıca küçük bir yahudi cemaati mevcuttu.

Berlin Antlaşması'ndan sonra 1878 Ağustosunda Avusturya güçleri şiddetli çatışmaların ardından Tuzla'yı işgal etti. Avusturya dönemi yeni bir gelişmeye yol açmadı. 1885'ten itibaren şehir demiryolları ile Orta Avrupa'dan Saraybosna'ya, yan bir yolla İzvornik'e bağlandı. Eski kale 1896'da yıkıldı, yerine modern otellerin yapıldığı yeni bir şehir merkezi kuruldu. Büyük linyit madeni, amonyak ve mavi ispiro fabrikaları bir endüstri merkezi olarak Tuzla'nın gelişimine katkıda bulundu. 1913'te nüfus 12.400'e çıktı. Avusturya döneminde gösterişli kiliseleriyle Katolik Hırvat cemaati güçlendi. Aynı dönemde Fransiskan rahipleri de şehre döndü ve günümüzde hâlâ ayakta duran yeni bir manastır inşa etti. Eski Yugoslavya Kralığı zamanında büyük değişiklikler görülmedi; bununla birlikte 1948'deki yıkıcı bir savaştan sonra Tuzla her şeye rağmen 22.730 nüfusa sahipti.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Tuzla ve civarı tekrar büyük gelişme kaydetti. 1948 sayımları şehrin ve altmış beş köyün toplam nüfusunu 49.821 olarak kaydeder. 1991 sayımı % 48'i müslüman olan 131.618 ki-

Tuzla şehir merkezindeki meydan
(G. Boykov fotoğraf arşivi)

1890 yılında
Hâfız Hanım
Tuzlic
tarafından
yenilenen
Tuzla'da
Jalska Camii

şilik bir nüfus gösterir. Şehrin 1961'de nüfusu 41.450, 1991'de 83.770 olup bu rakamın % 53'ü müslüman, % 16'sı Sırp ve % 7'si Hırvat, geri kalanı karışık evlilikten doğanlardan oluşmaktaydı. Bosna savaşı esnasında (1991-1995) şehir herhangi bir milliyetçi grup tarafından işgal edilmedi, Bosna'nın diğer bölgelerinden daha az hasara uğradı ve savaş sırasında müslüman güçlerin elinde kaldı. Savaş süresince ve daha sonra pek çok Sırp şehri terkederken mülteciler buraya akın etti. 1991'de şehrin 83.770 kişilik nüfusu vardı. Bu nüfus 2004 yılı tahminlerine göre 123.500'e yükselmiştir. Tuzla şehri banliyöleriyle birlikte günümüzde yaklaşık üçte ikisi müslüman olan 170.000 kişinin üzerinde bir nüfusu barındırmaktadır. Sahip olduğu camileri ve çeşitli hristiyan cemaatlerine ait kiliseleriyle beraber şehir nüfusunun çok dinli, çok ırklı görünümünü hâlâ devam ettirmektedir. Yukarı Tuzla bir gelişme kaydetmedi. 1991'de % 92'si müslüman olan sadece 3237 kişilik bir nüfusu bulunmaktaydı. Bugünlerde Tuzla'nın eski şehir merkezi geç XIX. yüzyıl manzarasını korumuştur; bazı sokak adları da Zlatarska (kuyumcular), Kazandžijka gibi Osmanlı esnafını hatırlatmaktadır. XVII. yüzyılın ilk yarısında Tuzla'dan iki şair çıkmıştır. Bunlar Tuzla müftüsü şair Sâlih Efendi Sabaviye ile Türkçe ve Farsça şiirler yazar Nabiye Tuzlak ve daha önemlisi Bosna edebiyatının en iyi "alhamijado"su ve yazdığı Türkçe-Boşnakça *Makbûl-i Ârif* (Potur Şahidija) adlı sözlüğüyle tanınan Muhammed Hevaî Ūskûfî'dir (ö. 1651).

BİBLİYOGRAFYA :

Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), s. 762-763; I. Frano Jukić, "Zemljopis Bosne", *Putopisi i istorisko-etnografski Radovi*, Sarajevo 1953, s. 372-373; Bishop, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 ad annum 1752* (ed. E. Fermend-

žin), Zagrabiae 1892, s. 475-480; V. Bajović, *Tuzla i Okolina*, Tuzla 1937; Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni Hercegovini*, Sarajevo 1953, s. 204; a.mlf., "Turali Begov vakuf", *Glasnik VIS*, IX/1-2 (1941), s. 1-32; a.mlf., "Prilozi povjesti Bosanskih gradova pod turskom upravom", *POF*, II (1951), s. 115-184; a.mlf., "Stari Bosanski Gradovi", *Naše Starine*, II, Sarajevo 1953, s. 7-44; M. Vego, *Naselja Bosanske Srednjevjekovne Države*, Sarajevo 1957, s. 106-107; A. F. Giljferding, *Putovanje po Hercegovini, Bosni i Staroj Srbiji* (trc. B. Culić), Sarajevo 1972, s. 330-335; Adem Handžić, *Tuzla i Njeva okolina u XVI vijeku*, Sarajevo 1975, tür.yer.; a.mlf., "Bosanske Solana u XVI i XVII vijeku", *Članci i Gradja za kulturnu istariju istocne Bosne u Tuzla*, III, Tuzla 1959, s. 77-112; a.mlf., "Tuzla", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1971, VIII, 409-410; a.mlf. – M. Hadžijahić, "O progonu Hamzeviya u Bosni 1573", *POF*, XX-XXI (1974), s. 51-70; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafička Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1977, II, 147-155; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri III*, s. 472-474; Aiša Djiljizarević-Simić, "Vakufnama Turali-Bega, sina pokojnog Isa-hana", *Vakufname iz Bosne i Hercegovine: XV i XVI vijek* (ed. Lejla Gazić – Ahmed Aličić), Sarajevo 1985, s. 179-185; Džemal Cehajić, *Derviški Redovi u Jugoslovenskim Zemljama sa posuvim ovstom na Basnu i Hercegovinu*, Sarajevo 1986, s. 198-200; Smail Balić, *Das unbekannte Bosnien*, Wien 1992, s. 214, 258, 263; N. Clayer, *Mystiques, état et société: Les Halvetis dans l'aire balkanique de la fin du XVe siècle à nos jours*, Leiden 1994, s. 86-89, 173-174; Fehim Spaho, "Pobune u Tuzlanskom strezu polovinom XVIII vijeka", *Glasnik Zemaljskog Muzeja Bosne i Hercegovine*, XLV, Sarajevo 1933, s. 71-76; M. Baum, "Župa Soli prilog za poznavanje prošlosti Tuzlanskog kraja", *Članci i Gradja*, I (1957), s. 7-37; Šaban Hodžić, "Migracije Muslimanskog stanovništva iz Srbije u severistočnu Bosnu i 1788-1862 godine", a.e., II (1958), s. 120-143; M. Filipović, "Propast Franjeva manastire Gradovrha kod Tuzle", a.e., IV (1960), s. 89-94; Alija A. Sadiković, "Hadži-Badže Kadun Medrese u Tuzli", *Anali GHB*, XVII-XVIII (1996), s. 357-368; Omer Nakićević, "Gornjo Tuzlanski Protokol", a.e., XXXI (2010), s. 65-83; Nihat Azamat, "Hamza Bâli", *DIA*, XV, 503-505.

MACHIEL KIEL

TÜBBA'

(تبع)

Eski Yemen
krallarının unvanı,
Kur'an'da helâk edildiği bildirilen
bir kavmin adı.

Tübba' adı Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmekte (ed-Duhân 44/37; Kâf 50/14), bu isimle anılan kavmin günahkârlıkları ve elçileri yalanlamaları yüzünden helâk edildiği bildirilmektedir. Firavun Mısır, kistrâ İran, kayser Bizans ve necâşi Habeş kralarının unvanı olduğu gibi түбба' da (çoğulu tebâbia) Yemen (Himyer) krallarının unvanıydı. İslâm kaynaklarına göre onlara bu adın verilmesinin sebebi, kralların birbirinin yolunu izleyerek krallık yapmaları veya kendilerine tâbi olanların çokluğudur (*Lisânü'l-'Arab*, "tb" md.; İbn Haldûn, II, 50; M. Hüseyin el-Ferah, I, 129-130).

Yemenliler'in aslını oluşturan Kahtânîler, Cürhüm ve Ya'rub olmak üzere iki kola ayrılmış, Ya'rub b. Kahtân bölgede ilk devleti tesis etmiş, Ya'rub'un soyundan gelen Sebe de bölgede birliği yeniden sağlayıp Sebe Devleti'ni kurmuştur. Bu devletin kuruluş tarihinin milâttan önce üç binli yıllara kadar gittiği tahmin edilmektedir. Sebe Devleti mukarribler (m.ö. ?-m.ö. 650) ve melikler (m.ö. 650-m.ö. 115) diye iki döneme ayrılmış, Sebe'nin soyundan gelen Himyer Himyerî Devleti'ni tesis etmiştir (C. Zeydân, s. 142; M. Hüseyin el-Ferah, I, 34, 47). Güney Arabistan'da milâttan önce 115 yılından milattan sonra 525 yılına kadar hüküm süren Himyerî Devleti birincisine krallar, ikincisine tebâbia denilen iki döneme ayrılmaktadır. Krallar devri IV. yüzyılın başına, tebâbia devri 525 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde kendilerine түбба' adı verilen Himyerî kraları Güneybatı Arabistan'ın tamamına hâkim olmuştur. İslâm kaynaklarında Yemen krallarına Sebe, Himyer ve Hadramut'a sahip olmadıkça түбба' denilmediği belirtilmektedir; dolayısıyla tebâbia Yemen'in birliğini sağlayan kralların unvanıdır (*Lisânü'l-'Arab*, "tb" md.; M. Hüseyin el-Ferah, I, 129-131).

Tebâbia dönemine, tebâbia krallarının sayısına ve Kur'an'da bahsedilen түббайın yaşadığı çağa ilişkin İslâm kaynaklarında ki bilgiler çelişkilidir. Bazı tarihçiler Himyerî Devleti'nin ikinci dönemini tebâbia diye adlandıran (E² [Fr.], X, 618) bazıları түбба' devrini çok daha gerilere götürmekte, bu sürece Sebe devri dahil edilmekte